

mr Branislava Alendar\*

UDK 339.94:061.1EC(1.924.5)

str. 55 -77.  
pregledni naučni rad

## **EVROPSKA UNIJA I JUGOISTOČNA EVROPA**

### **Uvod**

Od pada Berlinskog zida novembra 1989. godine, Evropska unija je žiža interesovanja u zemljama Istočne Evrope. Sve nove demokratije nastoje da se što više približe, uklope, postanu deo EU - personifikacije blagostanja i reda posle Drugog svetskog rata. Nada o pripajanju Evropskoj uniji postaje izvesnija za one među njima koje su potpisale evropski sporazum. A takvih država već ima deset - Poljska, Mađarska, Češka, Slovačka, Bugarska, Rumunija, Slovenija, Estonija, Litvanija i Letonija. Za četiri nove demokratije nastale raspadom SFRJ - Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija i Savezna Republika Jugoslavija - situacija je drugačija, bila i ostala.

SFRJ nije bila deo Istočnog bloka, imala je Sporazum o saradnji sa EEZ, pregovarala je o pridruživanju, razmatrala u jednom trenutku mogućnost uključivanja u EFTA-u, bila na putu da ispuni tadašnje uslove za

prijem u Savet Evrope. Među evropskim zemljama SFRJ je imala *sui generis* status u odnosima s EEZ. Takav - *sui generis* - status ima danas i nova Jugoslavija u odnosima s EU, ali s drugačijim predznakom. Jedina je među evropskim zemljama nečlanicama prema kojoj Evropska unija do skora primenjivala sankcije.

Zbog toga, ali i zbog niza drugih razloga, zazor od najmoćnije međunarodne ekonomske integracije u nas ne prestaje. Integracija zapadnoevropskih zemalja bila je u nas osuđena na neuspeh već na svom početku. To se moglo pripisati ideološkim razlikama. One su, međutim, sedamdesetih godina bile prevaziđene. Tada je sklopljen trgovinski sporazum s EEZ i prihvaćene su povlastice koje je ova međunarodna ekonomska integracija mogla da odobri. Istini za volju, bilo je i tada nekih ideoloških premissljanja o njihovoj prihvatljivosti, ali su one ipak bile prihvaćene. Institucionalizacija odnosa na relaciji EEZ - SFRJ, koja se odvijala tokom sedamdesetih godina, bila je u funkciji političke saradnje od interesa za obe strane. Proizvod tih interesa je bio i Sporazum o saradnji SFRJ-EEZ iz 1980. godine, koji je bio nesumnjivi dokaz da je EEZ nastojala da očuva svoj uticaj u Jugoslaviji i na Balkanu kao i ravnotežu odnosa snaga sa suprotstavljenom evropskom silom - Sovjetskim Savezom.

Tokom osamdesetih, kada je unapređenje odnosa s EEZ kroz veće institucionalno povezivanje, pridruživanje pre svega, bila opcija koju je na jugoslovenskom nivou trebalo razraditi i prihvatiti izražena su različita republička shvatanja o tome. Deklaracija Skupštine SFRJ iz januara 1990. godine o nameri uključivanja u EEZ, EFTA, Savet Evrope i OECD je odraz zakasnelog republičkog konsenzusa o namerama. Deklaracija nije imala uticaja na izmenu institucionalnog statusa SFRJ u odnosu na navedene integracije i organizacije niti u odnosu na EEZ, niti je pak doprinela očuvanju jedinstva države, što je posebno pitanje. Naime, ostaje samo za akademsko razmatranje pitanje da li bi pridruživanje SFRJ Evropskim zajednicama izmenilo tok istorije i sprečilo raspad federacije. Međutim, ono što je za razmatranje odnosa između Evropske unije i zemalja s područja bivše Jugoslavije važno u toj Deklaraciji jeste saglasnost svih republika o iskazanoj nameri. U kojoj meri su republike zaista bile sklone realizaciji te namere pokazuje i njihov kasniji stav kao samostalnih država prema saradnji i integraciji s Evropskom unijom.

Konzervativno ponašanje u nas prema uključivanju u evropske integracione tokove, kao i nepostojanje jasne politike EEZ/EU prema subregionu u celini, ima svoje posledice i u poznavanju same suštine integracije. Naime, Evropska unija se najčešće izjednačava s međunarodnom organizacijom, što ona u stvari nije. Međunarodna ekonomska integracija jeste specifičan nadnacionalni ekonomsko-politički entitet sa svojstvima sličnim ali ne i jednakim ni organizaciji ni državi-naciji. U samoj Evropskoj uniji međunarodna ekonomska integracija doživljava svoju praktičnu potvrdu i evoluciju, a zasnovana je na komunitarnom pravu. Ta evolucija, odnosno razvoj EU će potvrditi ili ne mogućnost postojanja u međunarodnim odnosima nadnacionalnog međunarodnog ekonomsko-političkog entiteta koji stvaraju države-nacije, njegove članice, koje na njega prenose deo svojih nadležnosti.

Takvom nesavršenom entitetu, kakav je EU, bilo je dato tokom devedesetih godina da se stara o transformaciji čitave Istočne Evrope i da reši jugoslovensku krizu. Slabosti EU su došle do izražaja. Rezultat tih slabosti i pre svega unutrašnjih kretanja je stanje tranzicije u zemljama Centralne i Istočne Evrope, raspad SFRJ i izolacija, sankcije protiv SRJ.

U trenutku duboke društveno-ekonomske promene kroz koju prolazimo poslednjih deset godina, približavamo se *volens nolens* postulatima na kojima počivaju i društveno-ekonomska ustrojstva država članica EU. Deo naše transformacije (tranzicije) predstavlja i prilagođavanje zahtevima EU (eurotranzicija). Trgovinski gigant, kakav je EU, nametnuo je prilagođavanje i državi koju drži u izolaciji - pod ekonomskim i političkim sankcijama.

U svemu što se događa na relaciji Savezna Republika Jugoslavija - Evropska unija tokom devedesetih, ostaje ipak nesporno da se SRJ prilagođava propisima i standardima EU i nastoji da očuva trgovinske i ekonomske odnose s partnerima iz država članica. Ta činjenica, uz drugu da se nikada zvanično nije napustila namera izražena u Deklaraciji Skupštine SFRJ, šta više da se sa zvaničnih mesta u više navrata izrazila namera za realizaciju u Deklaraciji zacrtanih ciljeva, govori o neizbežnosti, ekonomskoj i političkoj, da se sa Evropskom unijom sarađuje. Supstitucija trgovinskih partnera je moguća, ali je supstitucija najznačajnijeg trgovinskog partnera daleko teža od drugih. Za nju je potrebno više od decenije, što se na primeru odnosa SRJ - EU potvrđuje.

Kakav je odnos Evropske unije prema području, subregionu, kome pripada i SRJ?

### **1. Evropska unija i Jugoistočna Evropa Balkan - Zapadni Balkan**

Evropska unija ima posebnu odgovornost prema Jugoistočnoj Evropi. To je zaključak donet na Savetu ministara EU 8. aprila 1999. godine, ponovljen nešto kasnije na Evropskom savetu 14. aprila 1999. i potom na Savetu ministara 26. aprila i 27. maja 1999. godine. Odgovornost EU je, između ostalog, povezana sa stanjem visoke nestabilnosti u subregionu Zapadnog Balkana, kako se naziva prostor bivše Jugoslavije bez Slovenije i Albanija zajedno.<sup>1</sup>

U vreme kada su doneti ovi zaključci EU, u toku je bila agresija NATO snaga na SR Jugoslaviju. Složenost takve situacije u kojoj snage država članica EU koje su i članice NATO pakta, njih jedanaest uključiv Francusku čije vojne snage nisu bile deo snaga NATO od vremena generala Šarla Degola, sprovode akciju zaštite ljudskih prava jedne grupe državljana SRJ bombardovanjem vojnih ciljeva koji obuhvataju infrastrukturu i radne pogone i imaju 'kolateralnu štetu' u ljudskim životima i stambenim, zdravstvenim, školskim zgradama, svaku nameru - zaključak, odluku - i njegovu realizaciju, koja zavisi i od druge strane, čini još neizvesnijom no što je to uobičajeno u međunarodnim odnosima.

Na primeru odnosa EU - SRJ uočavaju se sve slabosti politike vođene na obe strane. Iskorak subregiona ka Evropskoj uniji čini se, stoga, složeniji no u slučaju drugih evropskih subregiona. Namera i cilj EU su, shodno deklarisanom, da se stanje na jugu Evrope izmeni, da se stvore uslovi za stabilnosti i razvoj Zapadnog Balkana. Samim kreatorima politike u

---

\*mr Branislava Alendar, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

<sup>1</sup> Commission Communication to the Council and European Parliament on the Stabilisation and Association process for countries of South-Eastern Europe - Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania, COM (99)235, Brussels, 26. 05. 99.

Evropskoj uniji jasno je da EU treba u tome da ima još aktivniju ulogu i stvarnu strategiju.

Činjenica je da je Evropska unija od 1995. godine i Dejtonskog/Pariskog sporazuma preduzela niz inicijativa za organizovanje saradnje i integracije u subregionu.<sup>2</sup> Međutim, brojne inicijative su stvorile izvesnu konfuziju a nestabilnost nije otklonjena. U cilju prevazilaženja takvog stanja su i najnovije inicijative EU - *Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu* i *Proces stabilizacije i pridruživanja* za Zapadni Balkan koje su zajedno početak strategije EU za Balkan.

*Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu* je okvir u kome mesto nalaze sve inicijative za saradnju u subregionu uključiv autonomnu balkansku saradnju i američku inicijativu SECI.<sup>3</sup> *Proces stabilizacije i pridruživanja* je inicijativa koja obuhvata samo pet država Jugoistočne Evrope, koje u najvećoj meri zaostaju u približavanju i pristupanju EU što je put novih demokratija iz Istočne i Centralne Evrope bez izuzetka, i treba da im omogući da ubrzaju svoje kretanje u istom pravcu.

Pre razmatranja najnovijih evropskih inicijativa za (Zapadni) Balkan treba se podsetiti osnovnih inicijativa EU za subregion kako bi se sagledao puni okvir i stvarne mogućnosti za bilateralnu i multilateralnu saradnju (zapadno) balkanskih zemalja s EU. Sve ove inicijative još uvek imaju svoje programe i aktivnosti, koje sada čine deo *Pakta Stabilnosti za Jugoistočnu Evropu*.

---

<sup>2</sup> Do tada EU je učestvovala u rešavanju *jugoslovenske krize* bez stvarnog uspeha (1991/92), a potom je poštujući odluke SB UN sprovodila politiku međunarodne zajednice (1992/95). Za detalje o ulozi EU u *jugoslovenskoj krizi* videti Branislava Alendar: "Evropska zajednica i jugoslovenska kriza", *Međunarodni problemi*, broj 1-2, 1992, str. 23 - 42.

<sup>3</sup> Više o ovim inicijativama videti u Branislava Alendar: "Politika proširivanja EU - mesto jugoistočne Evrope", str. 39 - 68. i Duško Lopandić: "Inicijative i oblici multilateralne saradnje u jugoistočnoj Evropi", str. 69 - 86 u knjizi *Jugoistočna Evropa 2000 - Pogled iz Srbije*, redaktor Jelica Minić, EPUS/ Stubovi kulture, Beograd, 1999.

## 2. Inicijative Evropske unije za saradnju a prostoru bivše Jugoslavije

### 2.1. Proces Roajomon i američka inicijativa SECI

Posle završetka *jugoslovenske krize*, kako se mislilo kod potpisivanja Sporazuma o miru u Parizu, trebalo je učiniti korake ka normalizaciji odnosa između novih država na prostoru bivše Jugoslavije. Francuska je dala svoj doprinos u tom pravcu pokrenuvši *Proces Roajomon* čiji je cilj upravo pomirenje, uspostavljanje poverenja i saradnje po okončanju *jugoslovenske krize*. Uz to, *Proces Roajomon* je i konkretno stvaranje regionalnog okvira za rešavanje potencijalno opasnih (novih i starih) pitanja i sporova i istovremeno početak sporog procesa uspostavljanja balkanske saradnje pod vođstvom i uz pomoć vanregionalnog faktora - Evropske unije.

U ovom poduhvatu osim pet država s prostora bivše Jugoslavije - Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija i SR Jugoslavija - učestvuju i države i organizacije/integracije koje su na neki način bile uključene u *jugoslovensku krizu*. To su susedi (Albanija, Bugarska, Rumunija, Mađarska), svetske i regionalne sile (SAD, Ruska Federacija i Turska) i evropske organizacije za saradnju (Savet Evrope i Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju) i sama Evropska unija. Namera je bila da se svi oni koji su bili uključeni u rešavanje problema na prostoru bivše Jugoslavije uključe i u proces normalizacije tokova između novih međunarodnih subjekata neposredno - tehnički i finansijski, a da aktivnosti koordinira EU.

Dometi ove inicijative bili su u organizovanju susreta, pre svega, intelektualnih krugova, podržavanju kulturne saradnje i formiranju političke alternative kroz podršku razvoju građanskog/civilnog društva.<sup>4</sup>

Antagonizam između EU i SAD, koji se pojavljivao tokom *jugoslovenske krize* kod određenih konkretnih rešenja za okončanje sukoba (setimo se, na primer, plana Kutiljero za rešenje bosanskog konflikta), došao je do izražaja i ovom prilikom. Ubrzo po započinjanju programa u Procesu

---

<sup>4</sup> Do 1999. godine finansirano je 18 projekata saradnje sa 2,8 miliona evra. *web site.*//[www.europa.eu.int](http://www.europa.eu.int).

Roajomon SAD su iznele svoju *Inicijativu za saradnju u Jugoistočnoj Evropi* (*Southeast European Cooperative Initiative - SECI*). Američka inicijativa trebalo je da bude komplementarna evropskim.<sup>5</sup> Nesumnjivo je doprinela daljem sagledavanju balkansko-evropske saradnje u dva pravca. Prvo, stavila je jasno do znanja da su fondovi za pomoć ograničeni i da se mora računati na sopstvenu, balkansku, finansijsku sposobnost. Drugo, ukazala je da saradnja u celini predstavlja odraz spremnosti samih učesnika, a da SAD smatraju da treba podržati samo neke segmente koji su od opšteg značaja. A to su programi zaštite životne sredine, programi saradnje u oblasti protoka energije (gas, električna energija), pojednostavljenje carinskih procedura, saobraćajni pravci i prilazi (železnica, putevi, reke, jezera, mora), razvoj malih i srednjih preduzeća i međusobna saradnja tržišta hartija od vrednosti.

Obe inicijative trebalo je da imaju podsticajni ali i preventivni učinak. One, međutim, nisu postigle mnogo, jer je sukob na Kosovu i Metohiji sa svim posledicama došao do kulminacije uprkos ovim programima. Stvorena je, međutim, mreža komunikacije i započet posao na realnom povezivanju subregionalnih mreža u evropske mreže, što predstavlja nesumnjivo osnov za dalji razvoj multilateralne saradnje u subregionu.

## **2.2. Regionalni pristup EU za Zapadni Balkan**

*Regionalni pristup* bio je i ostao okosnica politike EU prema prostoru bivše Jugoslavije posle zaključenja Dejtonskog/Pariskog sporazuma.<sup>6</sup> Po svojoj prirodi je komplementaran *Procesu Roajomon*, ali nije obuhvatio pet istih država, već četiri države s područja bivše Jugoslavije i Albaniju, jer su one ocenjene nedovoljno pripremljenim za zaključenje sporazuma o

---

<sup>5</sup> SECI je lansirana na osnovu "Points of Common US-EU Understanding". Zvanično je započeta sastankom u Ženevi (5-6. decembra 1996) kome su prisustvovala sve države Jugoistočne Evrope - Albanija, BiH, Bugarska, Grčka, Hrvatska, Mađarska, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Slovenija i Turska - osim SRJ. SECI podržavaju Komisija UN za Evropu, OEBS i pojedinačne države - SAD, Austrija, Italija, Švajcarska, Ruska Federacija - i Evropska unija. Finansijski podršku su bile najavile Svetska banka, Evropska investiciona banka i Evropska banka za obnovu i razvoj.

<sup>6</sup> Sporazum o miru zaključen je u Dejtonu, a potpisan u Parizu.

pridruživanju - *evropskog sporazuma* - koji su s EU zaključile ostale nove demokratije (uključiv Sloveniju).<sup>7</sup>

Regionalni pristup počiva na principu da je međusobna saradnja i integracija između država subregiona preduslov unapređenju bilateralne saradnje s EU. Taj osnovni princip je ostao nepromenjen.

Promene u regionalnom pristupu bivaju izazvane odredbama sporazuma u primeni na zemlje koje regionalni pristup obuhvata. Pet zemalja na koje se regionalni pristup primenjuje podeljene su u dve grupe s različitim tretmanom u trgovini i ostalim oblastima saradnje s EU: 1) one koje nisu učestvovalе u potpisivanju Dejtonskog i Pariskog sporazuma - Albanija i Makedonija<sup>8</sup> i 2) one koje su potpisnice Dejtonskog i Pariskog sporazuma - Bosna i Hercegovina, Hrvatska i SR Jugoslavija.<sup>9</sup>

Do 1996. godine, kada je regionalni pristup utvrđen, smatralo se da je put u institucionalizaciji odnosa s EU jednak za sve nove demokratije - od sektorskih, preko sporazuma o trgovini i saradnji do sporazuma o

---

<sup>7</sup> Regionalni pristup je utvrdio Savet EU 26. februara 1996. godine. Ovom politikom obuhvaćeno je pet zemalja: Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, SR Jugoslavija i Albanija, koje tada još nisu geo-politički određene kao Zapadni Balkan.

<sup>8</sup> Makedonija ima Sporazum o saradnji s EU (1998), Deklaraciju o političkom dijalogu i Sporazum u oblasti transporta. Albanija, takođe, ima Sporazum o saradnji s EU (1992) i Deklaraciju o političkom dijalogu. Obe zemlje primaju finansijsku pomoć za razvoj preko programa PHARE. U Albaniji se predviđa saradnja ZEU i lokalne policije i uspostavljanje misije EU za saradnju na carinskim poslovima.

<sup>9</sup> BiH i Hrvatska uživaju povlastice EU kod izvoza na osnovu Autonomnog preferencijalnog trgovinskog aranžmana. BiH koristi i sredstva programa PHARE, dok je Hrvatska suspendovana zbog položaja srpske manjine (akcija Oluja). (Izvor: Commission Communication to the Council and European Parliament on the Stabilisation and Association process for countries of South-Eastern Europe - Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania, COM (99)235, Brussels, 26.05. 99). Jugoslavija nema nikakve preferencijale. Dobija izvesnu humanitarnu pomoć, pomoć za demokratizaciju i sredstva namenskog fonda OBNOVA/ Reconstruction assistance. Na osnovu zaključaka Saveta EU od 26. aprila 1999. godine na Jugoslaviju (posebno na Srbiju) je primenjen embargo na naftu, a osim nejga u primeni su embargo na uvoz oružja, zabrana izdavanja viza određenim osobama iz redova političke elite, zabrana na snabdevanje opremom koja se može koristiti za terorizam ili represije policije, moratorijum na izvozne kredite, zamrzavanje fondova vlade Srbije i vlade SRJ u inostranstvu, zabrana novih investicija, zabrana letova za avio-kompanije SRJ. (Izvor: Council Regulation (EC) No 1294/1999, of 15 June 1999, JO L 153/63, 19. 6. 1999).

pridruživanju (*evropskih sporazuma*). Iz niza razloga došlo je do ubrzanja promena u samoj integraciji - produbljavanje - i prema pridruženim zemljama - proširivanje.

Pridruženost je ubrzo prerasla u kandidaturu za punopravno članstvo za sve potpisnice *evropskog sporazuma*. Takva odluka učinila je da je put za nove demokratije koje nisu potpisale *evropski sporazum* postao u realnom, a još više u psihološkom smislu još duži. Zato je EU u nastojanju da očuva regionalni pristup i formira strategiju za celu Jugoistočnu Evropu, zemljama Zapadnog Balkana koje najviše zaostaju, skratila put u institucionalizaciji odnosa i umesto više etapa ponudila samo jednu - sporazum o stabilizaciji i pridruživanju.

Regionalni pristup EU je s ekonomskog aspekta deo strategije jačanja konkurentnosti (susednih) regiona s kojima se saraduje kroz razvoj njihove horizontalne (međusobne) i vertikalne integracije (s EU). S političko-bezbednosnog aspekta, regionalni pristup je deo strategije jačanja spoljnih granica EU. S istim ciljem postoje različiti oblici saradnje koji nisu samo integracione grupacije, već i grupacije za saradnju susednih zemalja u kojima učestvuju i pojedine države članice EU. Primeri su Centralno-evropska inicijativa ili Savet država Baltičkog mora. U svim tim primerima važno je uspostavljanje saradnje, poverenja i stabilnosti regiona.

Cilj regionalnog pristupa za prostor Zapadnog Balkana je stabilnost, jer se smatra da bez obzira na podele u prošlosti nema dugoročne političke stabilnosti bez povratka na određeni stepen međusobne saradnje. Ekonomska komplementarnost i sličnost drugih neposrednih problema daju osnov saradnji. Predviđa se formiranje zone slobodne trgovine kroz bilateralne među-državne sporazume o preferencijalnoj trgovini, zatim, uključivanje u "mreže" Evropske unije, i saradnja u okviru šire Evro-mediteranske zone slobodne trgovine. Izbijanje nove krize i nove sankcije protiv SR Jugoslavije onemogućavaju ovaj kao i druge projekte saradnje i integracije u subregionu.

U sadašnjoj etapi politike EU prema subregionu, do formiranja najavljene strategije, smatra se da *regionalni pristup* mora postati 'ambiciozniji i odgovoriti novom političkom kontekstu'. Treba da preraste u *Proces stabilizacije i pridruživanja*.

Do odluke Saveta iz 1999, bio je unapređivan promenom sadržaja bilateralne saradnje EU i zemalja subregiona. Shodno tome, odlukom Saveta

EU od 29. aprila 1997. godine, dobio je političke i ekonomske uslove, koji su predstavljali osnov dobijanju koncesija u trgovini (*autonomni trgovinski preferencijali*). Između *regionalnog pristupa* i autonomnih preferencijala uspostavljena je veza kroz političke i ekonomske uslove koji se sažimaju u imperativu postojanja demokratskog uređenja i vladavine prava, poštovanju ljudskih prava i prava manjina, i ekonomskoj aktivnosti u okviru tržišne privrede. Smatra se u Evropskoj uniji da ovi ciljevi ne mogu biti ostvareni samo na nacionalnoj osnovi, već ih treba ostvariti kroz "saradnju na bilateralnoj, multilateralnoj i regionalnoj osnovi".

Procena je da između zemalja subregiona postoji niz jednakih problema. Osim toga, u biti konflikta u subregionu koji se nastavlja kroz *kosovsku krizu*, nalazi se problem kršenja ljudskih prava. U tom pogledu put do stvarnog poštovanja ljudskih prava u svim državama subregiona, s obzirom na sadašnje stanje stvari, je veoma dug. Subregionalna saradnja se zato može smatrati imperativnom potrebom za unapređenje poštovanja ljudskih prava i stvaranja pravne i demokratske države.

Otpori saradnji na Balkanu su još uvek brojni, smatra se da se nalaze u: 1) privlačnosti Centralne Evrope (*Mittleuropa*), 2) neprihvatanju stvaranja nove Jugoslavije, 3) uzajamnom nepoverenju, 4) želji za ulazak u Evropsku uniju, 5) shvatanju da prvo treba zvesti red u svojim dvorištima.<sup>10</sup> Prepreke se nalaze i u zločinima koji dovode u pitanje spremnost balkanskih zemalja da međusobno saradjuju.<sup>11</sup>

Osim toga, postoji *nezrelost* malih *naroda* u novim državama-nacijama za međusobno povezivanje, za *međunarodnu integraciju* uopšte. Problem je zamagljen zbog njihove nominalno deklarisanе spremnosti za povezivanje s Evropskom unijom.

Subregionalna saradnja je siguran put stvaranju boljih međusobnih trgovinskih i ekonomskih veza. Nizak stepen međusobne saradnje i povezanosti između balkanskih zemalja pre *jugoslovenske krize* može ovim putem kroz subregionalnu saradnju postati prevaziđen. U svakom pogledu unapređenje međusobne ekonomske i finansijske saradnje ima pozitivne posledice. Čak i u slučaju da se ne prihvati institucionalizovani oblik

---

<sup>10</sup> "Nedovršeni mir", *op. cit.*, str. 136-7.

<sup>11</sup> "Nedovršeni mir", *op. cit.*, str. 168 i str. 194.

subregionalne saradnje, dakle da se ostane na nivou zajedničkih projekata ili zone slobodne trgovine, subregionalna saradnja ostaje politički i ekonomski prihvatljiva.<sup>12</sup> U datom slučaju, kada je postavljena kao preduslov unapređenju saradnje s Evropskom unijom, subregionalna saradnja je neizbežna. A može da olakša neke ekonomske probleme i ubrza uključivanje subregiona u evropske infrastrukturne mreže.

### **2.3. Sporazumi sa zemljama Zapadnog Balkana**

#### **a) Autonomni trgovinski preferencijali**

Autonomni trgovinski preferencijali su uspostavljeni 29. aprila 1997. godine za tri bivše jugoslovenske republike, potpisnice Dejtonsko/Pariskog sporazuma - Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i SR Jugoslaviju. Osnov ovim preferencijalima nađen je u bivšem Sporazumu o saradnji SFRJ-EEZ koji je suspendovan i ukinut novembra 1991. godine jednostranom odlukom Evropskih zajednica.<sup>13</sup>

Preferencijali su na snazi za BiH i Hrvatsku. Po istom osnovu se za BiH i Hrvatsku ostvaruje i finansijska pomoć ovim zemljama na osnovu programa Obnova (*Reconstruction*), PHARE i posebnim programima.<sup>14</sup> Za

---

<sup>12</sup> Zona slobodne trgovine politički najrealnija i ekonomski najprikladnija početna tačka za balkansku regionalnu saradnju. Balkanska zona slobodne trgovine bi zatim trebalo da postane deo Centralnoevropske zone slobodne trgovine (CEFTA) ili da se razvije u novi oblik Evropskog ekonomskog prostora (European Economic Area - EEA). Cilj priključenja CEFTA je pružanje dokaza onima koji se protive svakom ponovnom ujedinjenju da se ne stvara nova Jugoslavija. Istovremeno se ostvaruje uklapanje regiona u evropske mreže koje je neophodno.

<sup>13</sup> Preferencijali se nalaze u odlukama Saveta ministara - "Regulation 70/97 of 20. 12. 96 OJ L 16 of 18.1.97, last amended by Regulation 2863/98 of 30. 12. 98 OJ L 358 31.12.98" prema COM (99)235.

<sup>14</sup> Program 'Obnova' je zasnovan na Regulatin 1628/96 i Regulation 851/98. Program PHARE je zasnovan na Regulation (EEC) No 3906/98, Regulation 3800/91, koja uključuje Albaniju, 1366/95 koja uključuje Hrvatsku, 463/96 koja uključuje Bivšu Republiku Makedoniju i 753/96 koja uključuje Bosnu i Hercegovinu. Hrvatska je suspendovana iz programa PHARE posle avgusta 1995. godine, odnosno akcije 'Oluja' u Krajini, a sredstva za BiH su ograničena

SR Jugoslaviju su preferencijali suspendovani već krajem 1997. godine zbog krize na Kosmetu.

#### **b) Sporazumi s Albanijom i Makedonijom**

U svojoj politici prema subregionu EU je sledila uobičajeni put institucionalizacije odnosa s novim demokratijama o čemu je već bilo reči. Preduslov sklapanju sporazuma bila je demokratizacije zemlje i konkretno prijem u Savet Evrope i OEBS. One države koje su ispunile potrebne uslove za to članstvo ispunile su i kriterijum za zaključivanje sporazuma s EU.<sup>15</sup> Od država Zapadnog Balkana te uslove ispunile su samo dve - Albanija i Makedonija. EU je s Albanijom zaključila Sporazum o saradnji koji je na snazi od 1992. godine. Sporazum o saradnji s Makedonijom je na snazi od 1998. godine, a Sporazum o saobraćaju od 1997.

Ostale države u u manje izglednoj poziciji da dosegnu status potpisnica sporazuma s EU. Bosna i Hercegovina, s obzirom na specifičnost svog statusa - međunarodni protektorat nad određenim delovima - ima u tom pogledu slabe izgleda. Saradnja s EU postoji, a svodi se na trgovinske olakšice i kreditne i druge finansijske linije koje su otvorene na ovoj relaciji. Hrvatska, posle Tuđmana, ima sve izgleda da promeni svoj status. Smatra se u EU da je u Hrvatskoj došlo do željene demokratske promene koja garantuje kako poštovanje ljudskih prava, tako i pravnu državu i ispravljanje devijantnog u politici Tuđmanovog režima.

Izgledi SR Jugoslavije su najnepovoljniji. Režim na vlasti u SRJ ocenjen je u EU nepodobnim za saradnju zbog kršenja ljudskih prava i nedemokratskog ponašanja. U tom pogledu preduzete su konkretne sankcije protiv nosilaca režima koje se svode na zabranu ulaska u države članice i ukidanje svih povlastica datih drugim državama u subregionu. Iz te izolacije je izdvojena Crna Gora s kojom se ostvaruje politička saradnja i kojoj se

---

na pomoć sprovođenju mirovnih sporazuma, posebno za povezivanje entiteta i povratak izbeglica. Prema *COM (99)235*.

<sup>15</sup> Za detalje o uslovima za normalizaciju odnosa i zaključenje sporazuma s EU videti u Branislava Alendar: Odnosi SR Jugoslavije i Evropske unije, *Međunarodna politika*, broj 1070-71, 1. VII - 1. VIII 1998, str. 7 - 11.

odobravaju određena manja finansijska sredstva. Do promene na relaciji EU-SRJ može doći kroz demokratske promene u Srbiji.

EU je jedino Makedoniju ocenila kvalifikovanom da s njom prvom od država Zapadnog Balkana potpiše *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*.

### c) Sporazumi o stabilizaciji i pridruživanju

Proces stabilizacije i pridruživanja je odgovor EU na situaciju u subregionu. Državama Zapadnog Balkana treba da pruži veće podsticaje u pravcu integrisanja u Evropu od do sada ponuđenih rešenja. "Ovi jači podsticaji... postavljaju i veće zahteve političke i ekonomske i... jačanje regionalne saradnje".<sup>16</sup>

Komisija je predložila sadržaj *Procesa stabilizacije i pridruživanja*. Pri tom je 'kombinovala postojeće instrumente i nove inicijative'. Predložila je:

1 - stvaranje novog ugovornog odnosa i zaključivanje *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju* (*Stabilisation and Association Agreements -SAAs*) koji treba da budu prilagodjeni stanju i potrebama svake pojedinačne zemlje subregiona. Ovaj tip sporazuma otvara perspektivu bržeg približavanja i priključivanja Evropskoj uniji na osnovu Ugovora iz Amsterdama i ispunjavanja kriterija iz Kopenhagena;

2 - razvoj postojećih ekonomskih i trgovinskih odnosa sa subregionom i u samom subregionu;

3 - razvoj i delimičnu izmenu u ekonomskoj i finansijskoj pomoći subregionu;

4 - veću pomoć demokratizaciji, razvoju građanskog društva (*civil society*), obrazovanju i formiranju institucija;

5 - saradnju u različitim oblastima uključiv i saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova posebno posle stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama;

6 - razvoj političkog dijaloga koji uključuje i dijalog na subregionalnom nivou.<sup>17</sup>

---

<sup>16</sup> COM(99)235, p. 3.

<sup>17</sup> COM(99)235, p. 4.

Početak pregovora o novom sporazumu za svaku zemlju Zapadnog Balkana zavisi od opštih i specifičnih ekonomskih i političkih uslova. Sama inicijativa o novom sporazumu je po svojoj prirodi "progresivna" i "komplementarna drugim naporima za stabilizaciju na političkom, ekonomskom, diplomatskom, humanitarnom i vojnom polju" u subregionu. Ima za cilj demokratizaciju i stabilizaciju u subregionu, kako u svakoj zemlji pojedinačno tako i u okviru *Regionalnog pristupa*.

Sporazum se priključuje grupi *sui generis* sporazuma koje je EU zaključila sa zemljama Centralne i istočne Evrope - *Evropski sporazum* - i sa zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza - *Sporazum o partnerstvu i saradnji*.

Ciljevi *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju* su:

1- stvaranje perspektive pune integracije u EU strukture za ceo subregion Zapadni Balkan;

2 - podrška konsolidaciji demokratije, vladavine prava, ekonomskog razvoja i reforme, odgovarajuće administrativne strukture i regionalne saradnje;

3 - stvaranje odgovarajućeg formalnog okvira za politički dijalog na bilateralnoj i (sub)regionalnoj osnovi;

4- unapređenje ekonomskih odnosa, trgovine, investiranja, politike preduzetništva, saobraćaja i razvoja i saradnje u carinskoj oblasti s perspektivom bliže integracije u svetski trgovinski sistem, uključujući i mogućnost uspostavljanja slobodne trgovinske zone ili zona kada se ostvari dovoljan napredak u ekonomskoj reformi;

5 - stvaranje osnove za saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova;

6 - stvaranje osnova za ekonomsku, socijalnu, građansku, obrazovnu, naučnu, tehnološku, energetska, ekološku i kulturnu saradnju (uključujući i plan za očuvanje kulturnog nasleđa) podržano programima pomoći (*'association-orientated'*) koji takodje treba da olakšaju približavanje pravne regulative u sklad s relevantnim *acquis communautaire* EZ.

Ovaj proces stabilizacije i pridruživanja daje 'novu dimenziju' odnosima EU sa subregionom i zamenjuje perspektivu sporazuma o saradnji.

Stvara izvesnu prednost u odnosu na postojeću postupnost u institucionalizaciji odnosa s EU. S druge strane, ne ublažava uslove neophodne za sklapanje sporazuma s EU, jer na snazi ostaju svi kriteriji -

ekonomski i politički. Čvrst stav EU je da se kriteriji iz Kopenhagena ne menjaju.

Ekonomski razvoj regiona stavlja se u zavisnost od jačanja konkurencije i razvoja međunarodno-integrisanog privatnog sektora, koji obuhvata i mala i srednja preduzeća. Tako se podržava sprovođenje systemske ekonomske i političke reforme u zemljama regiona i sprovođenje privatizacije. Podržava se i razvoj malih i srednjih preduzeća koja je najlakše privatizovati ili omogućiti stvaranje novih, a koja mogu biti dinamičan sektor proizvodnje u većini privrednih grana i ubrzati proces reforme.

Ideja o procesu stabilizacije i pridruživanja nosi u sebi opasnost podele između zemalja regiona koju je imao i regionalni pristup: na zemlje koje su imale učešća u *jugoslovenskoj krizi* i one druge *per se* otežava integraciju regiona. Ta podela je samo delimično otklonjena pristupom (SAAs) koji znači kvalitativni skok u institucionalnom i suštinskom povezivanju s Evropskom unijom. Povezivanje će se ostvariti, ali je različito *vreme* potrebno za sklapanje takvog sporazuma. Ostaje realna mogućnost da zbog ispunjavanja političkih i drugih uslova neke zemlje sklope takav sporazum pre drugih. Ta vremenska diskrepanca nema integrativni karakter za region.

Tako posmatran proces stabilizacije i pridruživanja u psihološkom smislu predstavlja izvesan pomak u odnosu na stanje koje mu je prethodilo. Ali, s obzirom na perspektivu, koju je s istog psihološkog stanovišta otvorio *Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu* proces stabilizacije i pridruživanja može se smatrati otrežnjenjem za stanovnike subregiona. Postaje jasno da nema kraćeg puta ka Evropskoj uniji i da se mora ostvariti systemska transformacija koja osim toga mora biti praćena i stanjem stvarne stabilnosti.

To konkretno znači da u zemljama subregiona treba ubrzati proces transformacije. U nekima taj proces tek treba započeti. Sprovođenje systemskih reformi je proces koji ima više etapa. Do pozitivnog rezultata dolazi se kroz period nestabilnosti koje one same sobom nose - tranzicijski šok. Systemska transformacija je promena koja se može označiti kao sticanje komplementarnosti s osnovnim svetskim postulatima. Istovremeno s ovom promenom odvija se i proces prilagođavanja posebnim evropskim zahtevima. Pre svega prilagođavanje potpunom unutrašnjem tržištu EU kako bi se omogućila razmena, ma i na najnižem nivou i nezavisno od stepena institucionalizacije bilateralnih odnosa. Ta prilagođavanja, u ovoj etapi

odnosa država Zapadnog Balkana i EU, ne znače potpuno prihvatanje svega dostignutog (*acquis communautaire*) u odgovarajućim segmentima komunitarne privrede, ali pretpostavlja prihvatanje svega onoga što omogućava osnovnu saradnju s EU. Na taj način prilagođavanje EU u izvesnom smislu biva osuđeno na parcijalnost, jer je u skladu s trenutnim ekonomskim potrebama i mogućnostima subjekata. Takvo parcijalno prilagođavanje može biti otežica ispunjavanju preduslova za stvarno priključenje Evropskoj uniji u perspektivi.

#### **2.4. Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu**

*Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu* pokrenula je Evropska unija.<sup>18</sup> Na osnivačkom sastanku učestvovali su predstavnici svih balkanskih zemalja, osim SR Jugoslavije. Učestvovala su i Mađarska, Rusija, SAD i predstavnici Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i Saveta Evrope. U svojstvu onih koji će pomoći ostvarenju Pakta prisustvovali su i predstavnici Kanade i Japana, Ujedinjenih nacija (UN), Komesarijata za izbeglice UN (UNHCR), Severno-atlantskog vojnog saveza (NATO), Zapadnoevropske unije (WEU), Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Međunarodnog monetarnog fonda (IMF), Svetske banke (WB), Evropske investicione banke (EIB), Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), a zatim i predstavnici Roajomon procesa, Inicijative za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (SECI), Centralnoevropske inicijative (CEI), Crnomorske ekonomske saradnje (BSEC) i Konferencije o stabilnosti, bezbednosti i dobrosusedstvu (SEECF)<sup>19</sup>.

---

<sup>18</sup> Inicijativu za Pakt imala je Nemačka, kao predsedavajući EU. Savet ministara je potvrdio ovaj predlog na svom sastanku 17. maja 1999. godine. Inicijalni sastanak je održan 27. maja 1999. godine u Petersbergu. Osnivački sastanak 10. jula u Kelnu. Prvi donatorski sastanak održaće se 28. jula u Sarajevu.

<sup>19</sup> Balkanske zemlje su, s retkim izuzecima, prihvatile međusobnu saradnju. Ideja o balkanskoj saradnji začeta je pre pada Berlinskog zida. Prva Balkanska ministarska konferencija održana je u Beogradu 1988. Održana je i još jedna u Tirani, ali se tu stalo. Tako su održani sastanci predstavnika zemalja Jugoistočne Evrope u Sofiji (1996), Solunu (1997), na Kipru (1998), u Ankari (1998). Ovi sastanci imali su za cilj da stvore međusobno poverenje u vrhu balkanskih država. Rezultata nesumnjivo ima, međutim nepoverenje nije otklonjeno. Posle krize na Kosovu i Metohiji u nekim bilateralnim odnosima se mora poći iz početka.

Ciljevi Pakta su trajan mir, prosperitet i stabilnost u Jugoistočnoj Evropi.<sup>20</sup> I mada je formiran na inicijativu EU, Pakt je evropska inicijativa od šireg međunarodnog značaja, jer obuhvata brojne neevropske države i organizacije. Međutim, nadležnost i odgovornost Evropske unije su najveći.

EU je spremna da pruži pomoć subregionu u celini i da izbegne selektivni bilateralizam. Kroz *Pakt stabilnosti* to može da realizuje. Kada se potpuno definiše, Pakt bi *de jure* i *de facto* trebalo da bude proizvod stvarne strategije EU za Jugoistočnu Evropu.

Zemlje Jugoistočne Evrope, učestvujući u Paktu, potpunije prihvataju i sprovode demokratske i ekonomske reforme i međusobnu bilateralnu i regionalnu saradnju. Međusobna saradnja ima za osnov formiranje zone slobodne trgovine, čija primena nije specificirana. Spremne su, takođe, da rade na prevazilaženju posledica krize u regionu, posebno na povratku izbeglica i raseljenih lica, i da sprovode mere prevencije kako bi se smanjile tenzije, očuvala multinacionalna i multietnička raznolikost, unapredila ukupna međusobna saradnja i otklonile devijacije kao što su organizovani kriminal, korupcija, terorizam.

Cilj je da se kroz bilateralne i trilateralne pregovore i sporazume stvore uslovi za stabilnost, otvorenost granica, garancije prava manjina, ljudska prava i razvoj.<sup>21</sup> Odgovornost za realizaciju ciljeva je podeljena između osnovnih aktera evropske politike: za pitanja demokratizacije i političke transformacije nadležni su Savet Evrope i OEBS, za ekonomska pitanja EU i međunarodne finansijske institucije, a za pitanja bezbednosti u regionu OEBS i NATO. Rad na unapređenju saradnje u svakoj od navedenih grupa odvija se kroz *radne stolove*. Tu se utvrđuju konkretni projekti, a trebalo bi da *radni stolovi* budu organizatori praćenja i nadgledanja realizacije tih projekata.

Veliki poduhvati kakav je sam po sebi projekt rekonstrukcije privlačni su za sve učesnike. Planovi uključivanja u evropske mreže, a rekonstrukcija je drugo ime za to uključivanje, prave se u svim zemljama. Posebna pažnja je poklonjena planovima izgradnje infrastrukture i njenog

---

<sup>20</sup> Podrška Paktu je data u Novoj Transatlantskoj agendi EU-SAD i u političkom dijalogu EU-Rusija.

<sup>21</sup> U izvesnom pogledu ova varijanta je podudarna s rešenjem iz Dejtonskog sporazuma koji u Aneksu 1-B ima i Sporazum o regionalnoj stabilnosti.

uključivanja u evropsku infrastrukturu. Taj poduhvat je višestruko značajan. Ekonomski, jer može uticati u znatnoj meri na ubrzanje privrednog razvoja, politički, jer otvara dijalog i unapređuje, ako ne i stvara po prvi put regionalnu saradnju u nekim područjima, strateški, jer uključuje subregion u evropsku strukturu kojoj je on uglavnom geografski do sada pripadao, i psihološki, jer potvrđuje građanima područja da su Evropljani i da i za njih ima mesta u zajednici evropskih naroda.

Mir i stabilnost u subregionu Zapadnog Balkana i šire u Jugoistočnoj Evropi treba da pruže osnov za mogućnost bržeg približavanja EU i 'evropskim strukturama' svakoj od zemalja subregiona ponaosob i subregionu u celini. Posebnih olakšica u odnosu na osnovne zahteve nema. Naprotiv. Komisija naznačava da će se kriteriji za pristupanje EU za zemlje Zapadnog Balkana razlikovati od kriterija iz Kopenhagena koji su primenjeni na zemlje Centralne i Istočne Evrope, utoliko što će biti dopunjeni odredbama o međusobnom priznavanju granica, i rešenjem pitanja nacionalnih manjina. S tim u vezi nameće se pitanje da li je to u dogledno vreme moguće na Zapadnom Balkanu?

Činjenica je da mnogi problemi u subregionu ne bi nestali ni u pravnoj, institucionalnoj i finansijskoj strukturi same Evropske unije. Međutim, većina tih problema bi postala podnošljivija i putevi za rešavanje bi postali daleko kraći ukoliko bi se takva struktura primenila odmah i bez odlaganja i na subregion. Prostor koji je ostavljen za prilagođavanje država subregiona postavljenim uslovima EU, omogućava lutanja i odlaganja neophodnih rešenja. Dozvoljava i poznatu igru na ovim prostorima koja se svodi na 'Kuba sindrom'. EU, međutim, nije spremna za proširenje nepripremljenim zemljama kakve su zemlje subregiona, niti je spremna za iznalaženje novih modaliteta pridruživanja koji bi doneli čvršći okviri subregionalnom razvoju i saradnji. Problemi same EU nameću drugačije prioritete u njenoj spoljnoj politici i posebno u politici proširivanja, a na stvarnu strategiju EU prema Jugoistočnoj Evropi tek treba pričekati, kako se i iz dokumenata EU vidi.

### 3. Politika proširivanja Evropske unije i Zapadni Balkan

Problem proširivanja EU zemljama Centralne i Istočne Evrope stvara niz novih problema za zemlje Zapadnog Balkana. A činjenica je da je Evropski savet u Berlinu utvrdio da će se proširenje sprovesti u periodu 2000-2006, i da je u Kelnu odlučeno da se pristupi unutrašnjoj institucionalnoj reformi koja je preduslov proširenju.<sup>22</sup> Trinaest kandidata zahteva reorganizaciju, unutrašnju institucionalnu reformu i nov način donošenja odluka i funkcionisanja organa integracije pri visokom broju članica zahteva novo rešenje.<sup>23</sup>

EU tokom devedesetih ima problem da unutrašnju konsolidaciju integracije - produblјavanje - uskladi s potrebom proširivanja članstva. Proces konsolidacije integracije - uspostavlјanje potpunog unutrašnjeg tržišta (1992) i formiranje monetarne unije (1998) - pratila je pravna reforma: a) Jedinostveni evropski akt (1985), b) Ugovoru o Evropskoj uniji (1991-3).<sup>24</sup>

Suočena je s izazovima 'ekonomske recesije i rastuće nezaposlenosti'. U periodu 1990-95 rast BDP je nizak i tek od 1996, a kod većine država članica od 1997. godine, ponovo dostiže 2% i više. U istom periodu nezaposlenost je 10%-11% u proseku za EU. Uz već pomenute aktivnosti na ostvarivanju potpunog unutrašnjeg tržišta i monetarne unije EU je bila okrenuta sopstvenim problemima i "nije dala pravi odgovor na šira geopolitička pitanja kao što je perspektiva onih zemalja koje nisu trenutno u procesu pridruživanja".<sup>25</sup> Ali je ostvarila proširivanje 1995. godine kada dobija tri nove države članice - Austriju, Finsku i Švedsku - i stvara EU

---

<sup>22</sup> Komisija je mišljenja da institucionalnu reformu treba sprovesti do 2002. godine.

<sup>23</sup>Kandidati za punopravno članstvo u Evropskoj uniji su: Poljska, Mađarska, Češka, Estonija i Slovenija. To su nove demokratije koje se nalaze u prvom krugu zemalja za članstvo. U drugom krugu kandidata nalaze se Bugarska, Rumunija, Slovačka, Letonija i Litvanija. Njima se priključuju stari kandidati za članstvo u EU - Kipar, Malta i Turska.

<sup>24</sup> Ali je i on relativno brzo dopunjen na međuvladinoj konferenciji u Amsterdamu. Tako je ubrzo posle Ugovora iz Maastrichta za Evropsku uniju postao važeći Ugovor iz Amsterdamu (1997).

<sup>25</sup> *Enlargement of the EU*, Composite paper, 2nd Regular Report from the Commission on Progress towards Accession by each of the candidate countries, October 13, 1999, European Commission, Brussels, web. site. //www.europa.eu.int.

'petnaestorice'. S ostalim evropskim nečlanicama se konsoliduju odnosi.<sup>26</sup> Nove demokratije prolaze kroz etapu sektorskih sporazuma, sporazuma o saradnji do *evropskih sporazuma* o pridruživanju.<sup>27</sup>

"Proširenje je najbolji put" da se ostvari "mir i bezbednost, demokratija, vladavina prava, rast i prosperitet u celoj Evropi". Postala je jasnija "strategijska dimenzija proširivanja EU". Komisija je mišljenja da je potrebno novo sagledavanje za ubrzanje procesa proširivanja i zahteva u tom pogledu "odlučnu i hrabru akciju".<sup>28</sup>

U tom procesu Komisija je svesna da postoje dva problema: brzina i kvalitet. Brzina zbog *momentuma* u pripremi i očekivanja zemalja kandidata, a kvalitet zato što EU ne želi "delimično članstvo već ispoljavanje punih prava i odgovornosti od strane novih članica". Ta ravnoteža je važna kako za produbljavanje tako i za proširivanje integracije. Važna je i za razvoj zemalja nečlanica sadašnjih i potencijalnih kandidata za članstvo.

Ovaj stav Komisije EU, koji je realan s obzirom da očuvanje dostignutog (*acquis communautaire*) i njegovo širenje na pridošlice, bitan je za promišljanje položaja zemalja Zapadnog Balkana koje se još nisu uključile u proces pridruživanja. Njihov put do potpunog ispunjavanja svih uslova i sposobnosti da preuzmu punu odgovornost može biti veoma dug s obzirom na stanje stvari. Subjektivne slabosti država Zapadnog Balkana su evidentne. Treba pomenuti: političku nestabilnost, problem granica, zaostajanje u

---

<sup>26</sup> Preostale države Evropskog udruženja slobodne trgovine (*EFTA*) - Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska - čvršće se povezuju s EU. Unapređuje se već postojeća Evropska ekonomska zona u Evropsko ekonomsko područje (*European Economic Area*). Toj integraciji, međutim, ne pristupa Švajcarska, koja ljubomorno čuva spoj specifičan položaj u Evropi koji ne obeležava samo tradicionalna neutralnost već i tradicionalno korišćenje najpovoljnijih ugovornih odnosa s evropskim državama.

<sup>27</sup> Posebnu pažnju u svakom pogledu dobijaju Poljska, Mađarska i Čehoslovačka, što se posle 1993. prenosi uglavnom na Češku. Ta pažnja se očituje i kroz visinu bruto društvenog proizvoda *per capita* koji je u Češkoj 12 200, u Mađarskoj 9 800, u Poljskoj 7 800 dolara. U istom povoljnom položaju nalazi se i Slovenija posle 1992. godine, a posebno posle 1995. Ona je ostvarila i najviši stepen blagostanja za svoje građane među novim demokratijama i ima 15 300 dolara BNP *per capita*. Bugarska sa 4 600 i Rumunija sa 5 500 dolara *per capita* znatno zaostaju. Pažnju EU, a pre svega nordijskih zemalja i Nemačke, uživaju i bivše baltičke republike SSSR - Estonija, Litvanija i Letonija.

<sup>28</sup> *Enlargement of the EU, op. cit.*

sprovođenju sistemskih reformi i povećanje opšteg i posebno ekonomskog jaza u odnosu na zemlje Centralne i Istočne Evrope, a pogotovo u odnosu na države članice EU.

Posebno dug može biti u varijanti ako Evropska unija bude insistirala na striktnoj primeni regionalnog pristupa i ako bude uslovljavala razvijanje svoje bilateralne saradnje uspehom saradnje i integracije na subregionalnom nivou, zbog već navedenih prepreka. A evidentne su razlike u sposobnosti za integraciju između zemalja Zapadnog Balkana kada je u pitanju ekonomska i politička stabilnost. Postoji teorijski mogućnost da se te razlike izgube, ali to može biti veoma dug proces. Imajući u vidu moguće geopolitičke i geoekonomske determinante subregiona i zajedničke evropske politike EU izglednije rešenje je stvarno okrilje Evropske unije za ceo Zapadni Balkan. Tim pre što je i Komisija svesna da je proširivanje EU garant političke stabilnosti, demokratije i poštovanja ljudskih prava na celom kontinentu. Kako naći rešenje za ubrzanje procesa pridruživanja i uključivanja zaostalih južноеvropskih zemalja u EU i za očuvanje dostignuća integracije (*acquis*) i u trenutku njihovog čvrstog pripajanja EU.

Region Balkana ima s Evropskom unijom institucionalno daleko najsloženiju saradnju u odnosu na ostale evropske subregione. Na Balkanu pored jedne članice - Grčke - i jedne članice carinske unije s EU - Turske - postoje tri kandidata za pristupanje EU - Slovenija, Bugarska i Rumunija - i pet zemalja koje u pridruživanje stupaju preko *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju* od kojih je jedna - Makedonija - već potpisala takav sporazum. Nehomogenost stepena institucionalizacije odnosa s EU je odraz nehomogenosti društvenog i političkog razvoja u subregionu. S druge strane, je odraz nepostojanja strategije EU za celo područje. Tokom svoje evolucije EU nije imala strategiju za Balkan. Danas kada nastoji da dođe do rešenja za ovo područje to je nastojanje da se verifikuju već učinjeni potezi. To je, dakle, delovanje *ex post*.

Iz takve pozicije se ne može očekivati da nova strategija EU zaista izmeni postojeće stanje. Tu poziciju delovanja *ex post* Evropska unija još uvek ne menja.

Zemljama subregiona - Balkan, Jugoistočna Evropa, Zapadni Balkan - je otvorena perspektiva približavanja Evropskoj uniji, i to je nesumnjivo bolje nego ranije. Da li je ta perspektiva jednaka za države koje su u celini ili delimično pod međunarodnim protektoratom - BiH i SR Jugoslavija - i

druge, ostaje otvoreno pitanje. Mišljenja sam da je trka do Evropske unije individualna trka svake pojedinačne države Zapadnog Balkana i šire Jugoistočne Evrope. Makedonija i Srbija imaju danas različitu perspektivu i put pred sobom: Makedonija je već potpisala sporazum o pridruživanju s EU, a pred Jugoslavijom se nalazi tek ispunjavanje preduslova za normalizaciju odnosa i priznavanje države (pitanje koje se može i ne mora pokrenuti). Tako posmatran *regionalni pristup* EU, koji se ugrađuje kao *dictum* u svaku novu etapu politike EU prema subregionu na tom putu ka formiranju stvarne strategije, iskazuje se više kao prepreka nego kao stimulans brzom stizanju do cilja.

Isto je i za evropski subregion Balkan jer je njegova homogenizacija skoro nemoguća osim kroz punopravno članstvo svih balkanskih država u Evropskoj uniji. Subregion Jugoistočna Evropa predstavlja još komplikovanije područje budući da se među balkanske države i Mađarsku uključuje i bivša sovjetska republika Moldavija. Da li je to način da se pomogne novim demokratijama ili način da se ostvare neki drugi interesi pokazaće vreme. Put do Evropske unije za SR Jugoslaviju i njeno neposredno susedstvo izgleda da treba tek trasirati, jer je prilaz EU ovim državama put u jednom pravcu.

Da bi se problemi zaostajanja Jugoistočne Evrope u celini i posebno Zapadnog Balkana prevazišli i ubrzalo njihovo uključivanje u evropske tokove integracije na ravnopravnoj osnovi potrebno je izvršiti brze i duboke zahvate na nacionalnoj i subregionalnoj osnovi. Njihovo izvođenje zavisi od spremnosti Evropske unije da ih podrži. Sadašnja podrška u okviru Pakta ztabilnosti za Jugoistočnu Evropu samo je naznaka moguće podrške.

Za pojedinačne države izlaz je u utvrđivanju *nacionalne strategije razvoja*, nekonfliktne sa susedima. Nekonfliktnost ovih strategija je uslov razvoju subregiona i subregionalne saradnje i integracije. Istovremeno, pomoć razvoju subregiona iz evropskih i drugih izvora se mora konsolidovati. Čini se najbolje na liniji kontrole i namenske upotrebe sredstava kakva je ostvarena kod Maršalovog plana za Zapadnu Evropu posle II svetskog rata, kada je osim kontrole korišćeno i namensko izdvajanje nacionalnih finansijskih sredstava u proporciji prema primljenoj inostranoj pomoći. Taj pristup je doveo do efikasnosti i stvarne podele odgovornosti za uspeh same akcije.

Problem SR Jugoslavije u kontekstu saradnje subregiona i njegovog uključivanja u evropsku integraciju ostaje otvorenim. Između vlasti u SRJ i Evropske unije stvorena je 'pat pozicija'. Evropska unija je postavila uslove. Ona i ne očekuje da ih vlast u SRJ ostvari s obzirom na deklarisanu procenu karaktera te vlasti i svoj stav prema njenim nosiocima. Istovremeno, vlast u SRJ, čak i da je spremna da neke od tih uslova ispuni, u tom pravcu ništa zvanično ne čini. Građani SR Jugoslavije su u ovoj situaciji taoci aktuelne politike na relaciji SR Jugoslavija - Evropska unija. Isto se može reći i za građane subregiona Zapadnog Balkana, koji trpe posledice politike svojih nacionalnih političkih elita, koja ih sve zajedno drži na najudaljenijoj poziciji prema centru evropskog razvoja - Evropskoj uniji - iako se geografski nalaze između samih država članica EU i shodno tome svoje mesto vide unutar njenih granica.